

İsmail Hacıyev

hadisələrin gedişini əvvəlcədən görməsi ulu ozanın şəxsinde xalqın mifoloji duyumunun gücündən xəbər verir. Dədə Qorqud hər şeydən öncə Adverəndir: bu, dastan düşüncəsində gerçəkləşən, oğuz türkünün yaradılış funksiyasının özülünü təşkil edən mühüm amildir. Burada advermə (adlanma) mifoloji düşüncədə yaradılışın başlanğıcı olmaqla yanaşı, həm də ardıcılığının əsası, yaşamda (həyatda) nə varsa, varoluşunun nədəni (səbəbi), inkişafı, yetkin təsdiqidir.

Sözü keçərlidir. Dədə sözüne xilaf çıxmaq bağlıdır: Onun sözü qanundur. Dədəlik statusunu özündə daşıyan Qorqudla zarafat etmək qətiyyətlə olmaz. Burada Adalanın Adverənin qoyduğu ada yetməsi, onu doğrultması başlıca şərtir.

Dədə Qorqudu dünyamız...

Adalma – Yaranış -Yaradılış prosesi fərdin şəxsinde Uluşun varoluşunun epos səviyyəsində təsdiqi, canlı yaşamıdır.

İnam Ata (Asif Ata) "Dədə Qorqud"u "Qoçaq günlər həsrəti" sayır.

Dədə Qorqudun advermə statusu geniş imkanlarla səciyyələnir: Dədə sözünün ilkinliyi, tərəddüdsüz qəbul edilənliyi, hökmlülüyü, Oğuz elinin ruhunu tam mənasiyla ifadə və təsdiqi, ağsaqqallıq rəmzi olması bu qəbildəndir.

Dədə Qorqud ruhundan yaratdığı dünyasını cidd-cəhdlə qoruyur: onun öncəgöreliliyi (loğmanlığı), qeybdən xəbər verməsi, eləcə də ad qoyması, elçilik etməsi, qopuz çalması, boy boylaması, söz söyləməsi – hamısı yaradıcı (ilahi yaradılış xislətli) missiyasından irəli gəlir.

Buğanı yıxdığına görə Buğac adını alan igidin bundan sonrakı yaşamı – Dədənin öy-güsü (İnamı) əsasında olur. Ad alan - adı doğrultmalıdır. Doğuluş – var olmaqdır, Oğuz insanının şəxsinin təsdiqidir.

Dastanda adalma - doğuluş (yaradılış) mahiyyətlidir.

Buğacın ölüb-dirilməsi ömrün, taleyin yenilənməsi, şərddən arınması kimi də anlaşıla bilər. Dədə Qorqud dünyasında fərdin günahdan, pislilikdən arınması, qəhrmanın şəxsinde onun ilahlilik, bənzərsizlik statusunu bərpa etməsi və ya yaratması bütövlükdə Oğuzun dünyasının bərpası demək olur.

"Kitabi-Dədə Qorqud"dakı yaradılış aktı ümumiyyətlə, Oğuzun həyatının hər bir sahəsində gerçəkləşən əlaqələrin (münasibətlərin), davranışların ilahlilik ölçüsündə təsdiqidir. İnsani münasibətlərin esilliyi – insanların bir-birinə tərəddüdsüz inamıyla, bir-birinin yolunda ölməyə getmək fədakarlığıyla, ailə kutsallığının qorunması inamıyla, sevginin yaradılış səviyyəsində dərkilə şərtlənir. Oğuzun - Dədə Qorqudun dünyasında hər şey yaradılışa (doğuluşa) – yeni yarıdan doğulma-

ya, pisliliklərdən arınmaya, insanlığa xidmət və onu təsdiq edir.

Pis duyğulara, insansızlığa bu dünyada yer yoxdur. Bu əlaqələrin pozulması ölüm-yoxolma prosesini şərtləndirir, qaçılmazdır. Dədə Qorqud düzənlən pozulmasından narahət olur, var gücüylə onu qorumağa çalışır.

"Kitabi-Dədə Qorqud"dakı ilahi mənalandırma (obrazların doğuluşu-yaradılışı, təsvir bənzərsizliyi, Oğuz insanının məişətinin, yaşamının ifadəsi olması, düşməne (şərə) nifrət, xeyirə təşəbbüs və s.) mahiyyətə yaradılış mifologemini canlı, yaşarlı təsdiqidir. Burada Oğuz-Türk insanının onu əhatə edən yaşamında hər şeyə Dədə Qorqudun yaratdığı yanaşmalar (münasibətlər) ölçüsündən baxması dünyasını ardıcıl yaradılışdır. Oğuz insanının türk xislətindən gələn biryolluq (arxadan vurmaq – üz-üzə vuruşmaq, insa-

Oxuculara Atanın "Dədə Qorquduğumuz-Ağsaqqallığımız" içsəsini sunuram.

***

İnam Ata (Asif Ata) Dədə Qorquduğumuz – Ağsaqqallığımız

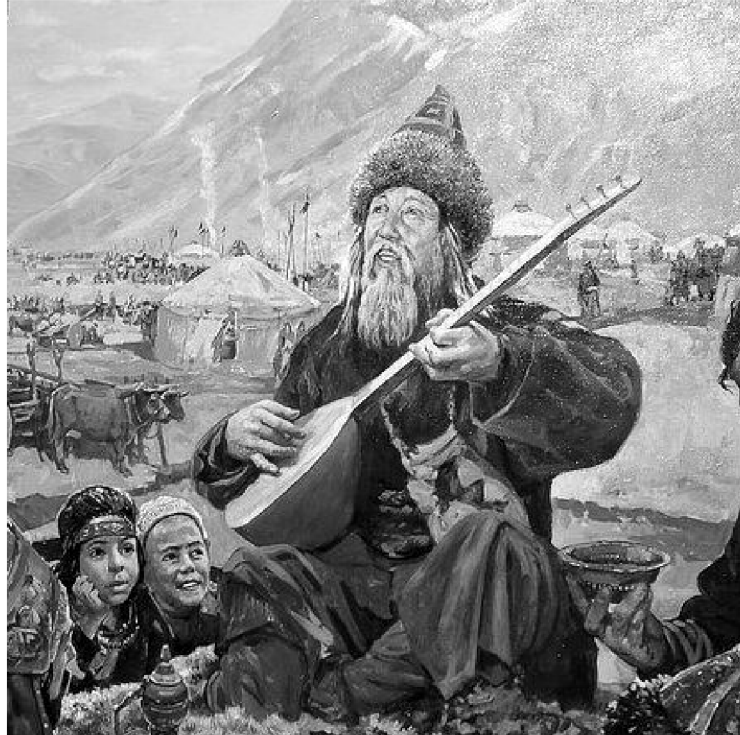
1. Birlik

Dədə Qorqud Dünyası vardır: Dünya Dədə Qorqududu.

Dədə Qorqud öz Dünyasında Loğman idi – Qeybdən xəbər verirdi: Ad qoyurdu, Elçilik eləyirdi, Qopuz çalırdı, Boy boylayırdı, Söz söyləyirdi.

Dədə Qorqudu Dünyada Loğman var idi. Qeybdən xəbər verən var idi; Ad qoyan var idi, Elçilik eləyən var idi; Qopuz çalan, Boy boylayan, Söz söyləyən var idi.

Ağsaqqallıqla Dünya Bir olmuşdu, bu səbəbdən də Dünya sanballıydı.

...Birlik Dağıldı, Dünya Ağsaqqalsız qaldı, Ağsaqqal Dünyası.

2. Dədə Qorqud dünyası – Qorqudu dünya

Dədə Qorqud Dünyasında Salur Qazan, Qaraca Çoban kimi Kişilər var idi; Burlaxatın, Banıçiqək, Selcan kimi Qadınlr, Buğaclar, Uruzlar, Beyrəklər, İmranlar kimi Oğullar var idi.

Dədə Qorqud Dünyasında Salur Qazan, Qaraca Çoban kimi Kişilərin, Burlaxatın, Banıçiqək, Selcan kimi Qadınlrın, Buğac, Uruz, Beyrək, İmran kimi Oğulların – Qorqud kimi Ağsaqqalı vardı.

Dədə Qorqud Dünyası – Qorqudu Dünya Məliklər həqarətinə – Qeyrətsizliyinə, Zalımlığına qarşıydı, Namusa Qıyanlara qarşıydı, Salur Qazanlıydı, Qaraca Çobanlıydı Dədə Qorqud, Burlaxatın, Banıçiqəkliydı, Buğaclydı, Beyrəkliydı Dədə Qorqud.

Dədə Qorqududu – Salur Qazanlar, Qaraca Çobanlar, Burlaxatınlar, Banıçiqəklər, Buğaclar, Beyrəklər...

Dədə Qorqud Dünyası yaratmışdı Qazanları, Çobanları, Qazanlar, Çobanlar Dünyası yaratmışdı Dədə Qorqudu.

3. Dədə Qorqud dünyasızlığı - Qorqudsuz dünya

Dədə Qorqud Dünyası, Qorqudu Dünya Uçdu: Ədavətdən, Kədurdən – Aruzların Qazanlara Xəyanətindən.

Dirsələrin Yağı hiyləsinə uymalarından – İçəridən, daxildən uçdu birlik.

Qorqud Dünyasız qaldı, Dünya Qorqudsuz.

Bey ərənlər, xatınlar getdilər – Dədə Qorqud Yalqız qaldı.

Dədə Qorqud getdi – Dünya Yetim qaldı.

4. Varislik

Koroğlu Dünyası vardı – Dünya Koroğlusuz Vardı.

Koroğlunun Dəlilər Dünyası vardı.

Dəlilərin Koroğlu Atası vardı. Çənlibel Birlik Məkanıydı.

Koroğlu həm də Qoroğluydu – Od ruhundan Yaranmışdı.

Dəlilər Koroğlunun Oduna qalanmışdılar.

Koroğlunun Dəlilər adlı Dünyası vardı; Koroğlu Dəlilərin Dünyasıydı.

Həməzləşən Dünya Koroğluya qıydı. Koroğlu Dünyasız qaldı, Dünya Koroğlusuz.

5. Həsərət

Loğmanlığını Alimlər daşdırlar. Qopuzunu Aşıqlar çaldılar:

Qeybinə xurafat Yiyələndi, Boyunu boyacılar boyladılar, Sözünlü dilbazlar söylədilər.

Bütöv Dağ parçalandı.

Ağsaqqallıq əvəz olundu, Ağsaqqallığın əvəzi olmadı.

Ağsaqqallıq əvəzsizliyi Təsdiq olundu.

Ağsaqqallıq həsrəti yarandı...

6. Fəlakət

Yalançı Atalar yarandı: – Hökmdarlar, Xurafatçılar, Hakimler, Sədrələr, Reislər.

Yalançı Atalardan dənəşətli Atasızlıq yarandı.

Yalançı Atalar Dünyasında hamı Dünyasız qaldı.

Yalançı Atalıq Fəlakəti, Dənəşəti, Zilləti Yarandı.

7. Qəbahət

Dədələr – gədələşdilər, bu səbəbdən də Balalar Dədəsizləşdilər – Dədəsizlər sürətlə öz-gələşdilər: Yadıq Doğmalığasayıldı, Doğmalığ Yadıq – Ağsaqqal həqarəti ələmi bürüdü.

Yağıllara qaldı Dünya!

8. Atasızlıq ehkamu

Dədəsizlik Fəlsəfiləşdi.

Millətlərin bir-birinə qovuşmasından danışdılar, Vahid Bəşəriyyətdən danışdılar, Vahid Dildən, Mədəniyyətdən danışdılar.

Ümumiçilik çağırıldılar.

Atasızlığa qovuşdururdular insanları, Atasızlıq Ehkamlarıydı.

Atasızlar Dünyası yaradırlar.

9. Zəruriyyət

Atalıq Dünyaya qayıtmalıdır. Dünya Atalıq çatmalıdır.

Ağsaqqallıq Ağalığı əvəz etməlidir.

Adam – İnsanlaşmalıdır!

13 Od Ayı, 14-cü il (iyul, 1992).

Ulusal dəyərlərimiz bizi var edən əsas yöndür. Ulusal dəyər – ölməyən, heç zaman adıləşməyən dəyərdir. Dəyəri var edən, artıran, yüksəldən isə Uluşu təmsil edən yetkin insanlardır.

Ulusal dəyər – Uluşun mənavi-əxlaqi, idraki, bədii səviyyəsinin ifadəsi olub, yaşamının (həyatının) bütün sahələri haqqında sistemli fikirlərin məcmu-yu, mahiyyətidir.

Ulusal dəyər ulusallığı tam ifadə etdiyi üçün bəşəri dəyərdir. Çünki bəşəri dəyərlər bu kimi dəyərlərin özülündə təsdiqini tapır.

Bəşəri dəyərlər dedikdə ulusallığın yetkin soraqlarının ifadəsi nəzərdə tutulur.

Ulusal olan mənəvidir (ruhsaldır): Ruhsallığın qaynağı, kökü - Ulusal dəyərlərdir.

"Kitabi-Dədə Qorqud" qədim ulusal yaşamımızın dastan bədiyyəti ölçüsündə bənzərsiz ifadəsidir.

Dədə Qorqud – ağsaqqallıqla təndir, əslində ağsaqqallığın ölçüsünü yaradandır. Dastan onun adına bağlanır, ona görə ki, dastanda təsvir olunan dünyanın mənavi yiyəsi Dədə Qorquddur.

Dədə Qorqud Ağsaqqallıq adlı ulusal dəyərin ardıcıl daşıyıcısıdır. Bu günkü yaşamımızda, varlığımızda dastan düşüncəsində daşlaşmış, ömürləşmiş bu ölçü sabah yönüldür. Dədə Qorqud ağsaqqallığı bizi mahiyyətə hər cür özgəliklərdən qoruyur, Torpaq-Yurd-Vəten kutsallığını ardıcıl bütün maraqlardan uca tutmağa çağırır, kökləyir.

Dədə Qorqud halallıq örnevidir, harama əsaslanmaq, fursətcilik onun dünyasında qadağandır. Ailə kutsallığının qoruyucusudur. Ona inanırlar. Onun alqışı adi alqış deyil, qarğıışı adi qarğıış olmadığı kimi...

Dədə Qorqudun dünyası onun ruhundan yaranır. Bu ruh bütün tərəfləri ilə Azərbaycan-Türk soraqlıdır: qeybdən xəbər verməsi yüksək duyum yiyəsi olduğundan xəbər verir.

***

Yaradılış, əslində yaranış olayı Dədə Qorqud dünyasının, ruhunun bənzərsizliyini, özünəməxsusluğunu sübut edir. Əcdadlarımızın təsəvvüründə, təxəyyülündə insanın yaranması, var olması, ölüb-dirilməsi zəngin mifoloji çalarlarla mənalandırılır, bununla da ulusal duyumun məhək daşına çevrilir.

Dədə Qorqud mahiyyətə gedişatın yaradıcısıdır. Onun hər şeydən xəbərdarlığı, hətta